

УДК 332

Димченко Олена Володимирівна

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Dymchenko Olena

Dr. Sc. Ec, Professor,

Head at the Department of Entrepreneurship and Business Administration

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Хайло Яна Миколаївна

кандидат економічних наук,

докторант кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування

Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

Khailo Yana

Candidate of Economic Sciences,

Doctoral Student at the Department of Entrepreneurship and Business Administration

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Хайло Владислав Олегович

аспірант кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування

Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

Khailo Vladislav

Postgraduate at the

Department of Entrepreneurship and Business Administration

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-9-10333

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСТ

ORGANIZATIONAL AND MANAGEMENT ASPECTS OF THE REGIONAL DEVELOPMENT OF CITY LIVELIHOOD ENTERPRISES

Анотація. В статті розглянуті організаційно-управлінські аспекти розвитку підприємств водопостачання і водовідведення міст, як підприємств з життєзабезпечення міст (ПЖМ) через диверсифікацію послуг, поширення їхнього складу, соціально-економічного характеру, підприємницької значущості та певної комерціалізації. Розглянуті питання їхнього реформування і реорганізації, залучення приватних підприємств та підприємств іншої галузевої підпорядкованості до участі в оновлених бізнес проектах водопостачання і похідних від нього продукції і послуг. На прикладі КП «Харківводоканал» досліджено можливість і доцільність використання штучно утворених систем групового водопостачання, для охоплення послугами водопостачання територіально тяжіючих населених пунктів регіону, та участь в розвитку місцевого водопостачання. Запропоновано моделювання мультипрофільних, соціально-орієнтованих регіональних водо кластерів, призначених для вирішення проблеми укрупнення і організаційно-управлінського удосконалення підприємств водопровідно-каналізаційного господарства малих міст і населених пунктів регіону.

Мета. Мета статті полягає у вивченні організаційно-управлінських аспектів розвитку підприємств життєзабезпечення міст. Дослідженні можливостей їхньої трансформації і укрупнення за рахунок суспільно-приватного партнерства. Поширенні оновленого потенціалу ПЖМ на удосконалення систем водопостачання малих міст і населених пунктів області через утворення регіонального водо кластеру

Матеріали і методи. Огляд наукових статей, монографій, дисертацій, публікацій у галузі управління підприємствами життєзабезпечення, а також державних стандартів і нормативних актів. Використано дані паралельних досліджень потенціалу артезіанського і джерельного водопостачання регіону, моделювання кластерних форм організації підприємств, звіти з офіційних джерел, таких як державні інституційні органи, галузеві асоціації, профільні заклади та ін. Використано економіко-математичні методи, а саме: аналіз і синтез для оцінки існуючих організаційних моделей і методів управління через системний аналіз та синтез отриманих даних: порівняльний аналіз для порівняння різних організаційних і методичних підходів у сфері життєзабезпечення для визначення їх ефективності та перспективності; графічний для побудови графіків, рисунків; моделювання для розробки методичних підходів, які можуть бути впроваджені для підвищення ефективності підприємств.

Результати. Досліджено передумови з: достатності і придатності природних джерел водопостачання регіону; розвиненого інженерно-технологічного потенціалу ПЖМ, у т.ч. з наявності певної системи групового водопостачання; можливості радикальної диверсифікації послуг у т.ч. комерційного змісту для розвитку форм суспільно-приватного партнерства; наявності вітчизняного і зарубіжного досвіду створення соціально-орієнтованих кластерів. Доведено організаційно-управлінська доцільність утворення регіонального водного кластеру на прикладі Харківського регіону

Ключові слова: диверсифікація послуг, підприємництво, суспільно-приватне партнерство, стратегія розвитку, спільні бізнес проекти, система групового водопостачання, корпоративне підприємство, водний кластер, підприємство життєзабезпечення міста (регіону).

Summary. The article examines the organizational and managerial aspects of the development of urban water supply and drainage enterprises as urban life support enterprises (ULSE) through the diversification of services, the spread of their composition, socio-economic nature, entrepreneurial significance and certain commercialization. Issues of their reformation and reorganization, involvement of private enterprises and enterprises of other sectoral subordination to participate in updated business projects of water supply and products and services derived from it are considered. Using the example of KP "Kharkiv-vodokanal", the possibility and expediency of using artificially formed group water supply systems to cover territorially dense settlements with water supply services and participation in the development of local water supply were investigated. Modeling of multi-profile, socially-oriented regional water clusters designed to solve the problem of consolidation and organizational and managerial improvement of water supply and sewerage enterprises in small towns and settlements of the region is proposed.

Goal. The purpose of the article is to study the organizational and management aspects of the development of enterprises providing life support to cities. Studies of the possibilities of their transformation and consolidation due to public-private partnership. Spreading the renewed potential of ULSE to improve the water supply systems of small towns and settlements in the region through the formation of a regional water cluster. **Materials and methods.** Review of scientific articles, monographs, dissertations, publications in the field of management of life support enterprises, as well as state standards and regulations. The data of parallel studies of the potential of artesian and spring water supply of the region, modeling of cluster forms of enterprise organization, reports from official sources, such as state institutional bodies, industry associations, specialized institutions, etc., were used. Economic and mathematical methods were used, namely: analysis and synthesis to evaluate existing organizational models and management methods through systematic analysis and synthesis of the obtained data: comparative analysis to compare different organizational and methodical approaches in the field of life support to determine their effectiveness and prospects; graphic for constructing graphs, drawings; modeling for the development of methodological approaches that can be implemented to improve the efficiency of enterprises.

The results. The prerequisites for: sufficiency and suitability of natural sources of water supply in the region; developed engineering and technological potential of the ULSE, including the availability of a certain group water supply system; the possibility of radical diversification of services, including commercial content for the development of forms of public-private partnership; availability of domestic and foreign experience in creating socially oriented clusters are investigated. The organizational and managerial feasibility of forming a regional water cluster on the example of the Kharkiv region is proved

Key words: diversification of services, entrepreneurship, public-private partnership, development strategy, joint business projects, group water supply system, corporate enterprise, water cluster, urban (region) life support enterprises (ULSE).

Постановка проблеми. Об'єктивна оцінка достатньо складного стану підприємств водопостачання і водовідведення міст країни, а за своєю суттю і призначенням підприємств життєзабезпечення міст (ПЖМ), вимагає визначити, що вони опинились і вже тривалий час знаходяться в умовах стратегічного дрейфу. Такий стан характеризується втратою фінансово-економічної стійкості, і, як результат, виробниче господарської надійності. Виходу з кризового стану перешкоджає стала

система зовнішнього управління, яка являє собою невдалий гібрид: державного-інституціонального (законодавчого), інституційного-нормативного та місцевого адміністративного управління, яке нормує характер відповідальності ПЖМ і відстежує його обов'язки, позбавив права на всі рішення крім оперативних, спрямованих на управління виробничими процесами. Питання будь якого розвитку приймаються, погоджуються і забезпечуються без участі не тільки інтересів самого підприємства але і його

галузевого центра підпорядкування, призначення якого втрачено (вихолощено). Що стосується стратегії можливого розвитку, то про неї є сенс дискутувати тільки у відношенні до розвинутих в організаційнім та інженерно-технологічним плані підприємств водопостачання та водовідведення крупних міст країни. Сотні малих міст і населених пунктів на сьогодні не мають централізованого водопостачання, а більшість тих, що отримують водопостачання не мають водовідведення. Коло 3 тисяч підприємств країни зараз надають ці послуги споживачам, а їхнє інженерне озброєння, як правило, складається з насосної станції, може водонапірної башти, та кількох кілометрів трубопроводів виконуючих функції мереж. Природно, що наявність і стан їхнього технічного, технологічного, лабораторного оснащення це питання скоріш риторичне. Такі виробничі і управлінські категорії, як очисні споруди, магістральні водогони, колектори, диспетчерське управління обладнанням, автоматизація, інформатизація, транспорт, зв'язок, кваліфікований персонал це все ще залишаються віддаленими перспективами. Досягнення яких можна, при бажанні, розглядати як інноваційний розвиток, а можна, як необхідне типове обладнання. Нижче наведено декілька міркувань та публічних висновків, і цитат, щодо характеристики стану водопостачання і водовідведення, які належать, у т.ч. керівникам і спеціалістам Асоціації «Укрводоканалекологія» та працівникам міністерства охорони здоров'я України.

У сучасній світовій практиці при водопостачанні міст вода, що забирається з джерел водопостачання, залежно від якості, підлягає вже 14 ступінчастому очищенню (наприклад, м. Амстердам). В багатьох містах Європи, Америки, Азії, вже зараз використовуються 7–9 ступенів очищення поверхневих вод (для артезіанських — 4 ступені очищення). Україна — маловодна держава, а в Харкові, розташованому в регіоні, що займає 24 місце в країні за запасами водних ресурсів, джерела віддалені на 40 і 150 км від міста, і на жаль діють системи лише 2–3-ступінчастої очистки води.

Щодо стану цього питання по країні в цілому, то ось декілька чисельних даних від МОЗ [1; 2]. Моніторингові дослідження лабораторних центрів міністерства охорони здоров'я в 2019 були проведені на більш чим двадцяти тисячах об'єктах централізованого водопостачання, з них: 4092 — комунальних, 3993 — відомчих, 5905 — сільських, 3307 — локальних. На 38,2% об'єктів проби не відповідали встановленим нормативам, у т.ч. вимогам не відповідали 32% — комунальних, 44,6% — сільських, 40,1% відомчих, 38,2% локальних водопроводів. Що стосується нецентралізованого водопостачання (обстежено 58780 джерел) то 46,5% проб води з громадських колодязів і 33% з індивідуальних колодязів не відповідали нормам.

Висновки напрошуються самі, і вони невтішні, — недостатність інвестування у водопостачання, не

адекватна організація управління, не розуміння виключної важливості та пріоритетності його розвитку це прямий шлях до скорочення тривалості життя населення, втраті здорового генофонду. Розбалансування галузевого управління і відсутність відповідної міжгалузевої координації, на додаток до критичних проблем відкладеної модернізації, породило ігнорування або неврахування керівництвом місцевих громад вимог до експлуатації споруд водопостачання, умов їхнього перспективного розвитку, питань втрати ПЖМ виробничо-господарської надійності. Ці проблеми виникли у т.ч., через порушення генпланів міст, та відказ від збиткових «зайвих потужностей» з виробництва питної води замість розвитку систем її перерозподілу, що наносить суттєву шкоду питанням стратегічного розвитку водо забезпечення міст у т.ч. малих міст-супутників і населених пунктів регіонів. Позиція асоціації «Укрводоканалекологія» [3; 4] з цього питання виглядає наступним чином: *«Проблемний стан ВКГ безпосередньо пов'язаний із багаторічним неефективним управлінням більшістю підприємств органами місцевого самоврядування, у т.ч. і через несвоечасний перегляд тарифів із мотивів політичної кон'юнктури, внаслідок чого відбувається занепад підприємств водопостачання»*. Ще однією проблемою управління асоціація бачить у великій кількості суб'єктів надання централізованих послуг (більш 2500), які знаходяться у різних формах власності і не мають відповідної матеріально-технічної бази, обладнання контролю за якістю, підготовлених професійних кадрів, а головне — довгострокової програми розвитку [3]. Напрямок розвитку пов'язаний з укрупненням ПЖМ цілком співпадає з досвідом розвитку водопостачання в європейських країнах, а переваги інженерно-технічного і матеріального забезпечення, які виникають при укрупненні підприємств, додають можливість вести самофінансування достатнього для розвитку рівня. До того ж, укрупнення підприємств дозволяє більш ефективно застосовувати потенціал інвестиційних програм (у т.ч. кредитів світових банків) завдяки можливості уникати використання капіталовкладень у фінансування «лоскутних» проєктів по модернізації окремих споруд без узгодження із стратегією розвитку підприємства по встановленню найбільш виправданих перспектив і економічно обґрунтованих пріоритетів. Щодо системного вирішення галузевих проблем, то можна констатувати наступне: Характер Державного і галузевого управління залишається незмінним по цей час, місцеві органи самоврядування і підприємства комунальної власності залишаються й досі безпорадними на ринку послуг, та й сам ринок виявляється сформованим тільки в крупних і середніх містах. Загальний висновок по стану і проблемі розвитку ПЖМ, на думку Асоціації «Укрводоканалекологія» [3; 4] такий: *«Для комфортного життя суспільству потрібна чітка і зрозуміла структура управління*

ЖКГ. Чітка вертикаль системи управління галузю з розвиненим ринком послуг із водопостачання та каналізування, інженерних, консультаційних послуг дозволить ефективно функціонувати підприємствам водопровідно-каналізаційній галузі і водночас забезпечить дотримання прав споживачів». Отже, проблема реформування і розвитку галузевих підприємств з послуг водопостачання і водовідведення, побудови ефективного управління ПЖМ, залишається не тільки актуальною, але й проблемою якості існування країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженням організаційно-управлінських аспектів розвитку підприємств водопостачання і водовідведення міст займалася значна кількість українських та зарубіжних науковців. До них варто віднести: Мокієнко А. В. [1], Прибилова В. М. [5], Яковлева В. В. [6], Петросова В. А. [11] та ін.

Однак, організаційно-управлінські складові, почасти передумови і форми можливого регіонального укрупнення підприємств життєзабезпечення міст розкриті не в повній мірі, що і робить дослідження особливо актуальним.

Мета статті. Мета статті полягає у вивченні організаційно-управлінських аспектів розвитку підприємств життєзабезпечення міст з акцентом на виявлення проблем, та з огляду на аналіз сучасних практик та підходів для підвищення ефективності систем водопостачання і водовідведення малих міст і населених пунктів регіонів.

Виклад основного матеріалу. Як уявляється авторам, укрупнення ПЖМ і вирішення соціально-економічних проблем такого масштабу як водопостачання малих міст і населених пунктів регіону не є, і не повинна бути, проблемою тільки галузевих підприємств і забезпечуватись майновим комплексом громад. Залучення підприємств приватної сфери до вирішення проблем життєзабезпечення міст і регіонів, це природний шлях до їхнього саморозвитку. Розвиток характеру і складу традиційних послуг підприємств життєзабезпечення міст і регіонів і залучення підприємств приватної сфери до їхньої реалізації є не тільки питанням отримання нових інвестиційних джерел, а й нових за якістю напрямів розвитку бізнес сфери регіону і нових організаційно-економічних і управлінських форм ПЖМ. Слушно, що бізнес партнери, які залучаються до участі в проектах, що утворюються в результаті диверсифікації послуг і укрупнення ПЖМ, повинні бути зацікавлені в комерційній складовій питань, запропонованих їм до взаємодії. Імпульсом і, водночас, напрямками формування, такого зацікавлення можуть стати наступні організаційно-управлінські заходи з соціально-економічного розвитку ПЖМ:

1. Диверсифікація традиційних послуг ПЖМ, залучення підприємств приватної сфери до участі в бізнес проектах нового складу у т.ч. комерційного, соціального, побутового, інженерно-технічного

характеру. Створення сумісних підприємств, на корпоративній основі, для освоєння нових видів послуг водопостачання і похідної від товарної води продукції для споживачів міста.

2. Використання виробничих можливостей ПЖМ для охоплення системами групового водопостачання, а також забезпечення загального технологічного розвитку водопостачання малих міст і населених пунктів регіону. Залучення приватних партнерів до таких проектів. Зокрема можливої участі ПЖМ в розвитку водопостачання будь якого з населених пунктів регіону їхній виробничої складової (проектні роботи, поставка обладнання, монтаж-налагоджувальні роботи), а також виходу на регіональний ринок з бізнес проектами, що можуть бути впроваджені на основі диверсифікованих послуг ПЖМ.

3. Створення корпоративного підприємства життєзабезпечення регіону (ПЖР) за участю підприємств різного галузевого підпорядкування, форм управління і власності, навколо ПЖМ, як базового підприємства для реалізації програм і бізнес проектів з питання водопостачання малих міст і населених пунктів.

Всі три напрями розвитку надають необхідний імпульс до соціально-економічного розвитку регіону і утворюють, практично, необмежену перспективу розвитку бізнес осередку, як за видами послуг і продукції, так і за ринками і термінами їхнього життєвого циклу. У якості прикладу можливо розглянути всі напрями стосовно ПЖМ Харкова і Харківської області.

Що стосується диверсифікації послуг, то певний досвід її впровадження на ПЖМ країни (у т.ч. КП «Харківводоканал») вже отримано. Мається на увазі організація послуг з повірці і ремонту приладів обліку, абонентського обслуговування, обслуговування внутрішньо будинкових мереж. Більш поширена пропозиція з розвитку послуг і похідної продукції може бути запропонована через радикальну родинну і неродинну диверсифікацію, як діапазон можливих послуг споживачам міст і регіону. Версія такої диверсифікації розглянута далі по тексту (рис. 2; 3; табл. 4).

Що стосується можливості використання потенціалу ПЖМ обласного центру для розвитку систем водопостачання міст регіону, то це питання цілком залежить від характеру і ступеню виробничо-технологічного розвитку ПЖМ. КП «Харківводоканал» являє собою єдиний технологічний виробничо-господарський комплекс водопровідних споруд з виробництва, транспортування, розподілу і реалізації товарної води споживачам, та фактично утвореної, системи групового водопостачання м. Харкова і Харківської області. Мається на увазі, що КП «Харківводоканал» здійснює групове водопостачання міст Харкова, Лозової, Чугуєва, Первомайського та деяких інших населених пунктів у п'яти адміністративних районах області (крім м. Харкова), де до останнього часу налічувалось понад 50 споживачів питної води із системи КП «Харківводоканал». На початок 2022р. було підключено до

магістральних водоводів Краснопавлівка — Харків — 127 абонентів, Кочеток — Харків — 37 абонентів. Ця, штучно утворена, система далеко недовершена ні в соціально-економічному, ні в технічному, ні в організаційному плані, до того ж її потенціал не вичерпано ні з боку обсягів можливої подачі товарної води, ні з боку кількості приєднання можливих споживачів. Таким чином, проект системи групового водопостачання міст [11–14] Харківського регіону чекає на своє оформлення і має перспективу свого розвитку при участі приватних бізнес партнерів.

Щодо стану і можливостей саморозвитку підприємств водопостачання і водовідведення районних центрів і малих міст (і участі в ньому регіонального ПЖМ), то необхідно навести їхню характеристику: Вони здійснюють водопостачання з артезіанських свердловин і доповнюють свою потребу у питній воді використовуючи джерельну воду. Загальну характеристику зачатків систем централізованого водопостачання (ЦВП) з артезіанських свердловин райцентрів області наведено в таблиці 1. З якої видно, що послугами центрального водопостачання (ЦВП) в райцентрах Харківської області охоплені: у 7 містах 10–40% мешканців, у 5 містах 60–80%, у 2 містах до 90% [5]. Тобто 67% населення міст охоплено лише на 10–40% централізованим водопостачанням, яке до того ж забезпечується застарілим енергомістким і неефективним обладнанням (послугами централізованого водопостачання в області користувались на кінець 2021 р. 17 міст та 51 селище міського типу). І це райцентри, в інших населених пунктах ЦВП не краще, або зовсім відсутнє, його роль виконують колодці і приватні свердловини.

Якість такої води звісно залишає чекати ліпшого, деяку статистику МОЗ було наведено на початку

цього дослідження. Питання централізованого водовідведення в регіоні значно гірші. На ряді з використанням підземних вод, для водопостачання населенням міст регіону використовуються і джерельні води Харківщини, які є суттєвим додатком до артезіанської води для водопостачання. На сьогодні Харківський регіон налічує 143 вивчених джерела, фактична кількість джерел перевищує вивчену [6]. Загалом є відомості про декілька сотень джерел у межах Харківської області, вода з яких використовуються місцевим населенням для питних і господарських потреб. Проте тільки 77 джерел Харкова і області контролюється СЕС. В табл. 2 наведено характер джерельного водоспоживання Харківського регіону де позначені назви джерел, їхня локація, та дебет кожного з них.

У світовій практиці джерела з дебітом більше за 3 л./с. мають достатню споживчу цінність. Дебіт деяких джерел Харківщини, що дренують глибокі водоносні горизонти значно перевищує цей рівень. Очевидно, що не всі з приведених джерел здатні в повній мірі перекрити потребу у воді відповідних населених пунктів і стати основою до створення на його базі підприємства з централізованого водопостачання. Але по перше ці джерела, самі по собі, являються вагомим додатком до будь яких обраних схем водопостачання, по друге на їхній базі, враховуючи пропозиції з диверсифікації послуг ПЖМ, може бути влаштована, додаткова до централізованого водопостачання, послуга з випуску розливної питної води у різноманітній упаковці.

Підводячи підсумок щодо наявності резерву водних ресурсів підземних і джерельних вод Харківського регіону слід указати на їхній достатній потенціал, при тому, що охоплення ЦВП населених міст регіону

Таблиця 1

Характер водопостачання у районних центрах Харківської області

Місто	Відстань від Харкова (км.); населення (т.ч)	Центральне водопостачання – % у т.ч. в будинках – %; у вуличних колонках – %
1. Балаклія	70 км., 31,7 т.ч.	77% ; 99% ; 10%
2. Барвінкове	211 км., 12,7 т.ч. тис.чол.	43% ; 17%; 83%
3. Богодухів	60 км., 19,4 т.ч.	24% ; 32% ; 68%
4. Валки	40 км., 10,1 т.ч.	57% ; 30%; 70%
5. Вовчанськ	73 км., 80,4 т.ч.	33% ; 59,2% ; 40,8%
6. Дергачі	18 км., 20,5 т.ч.	16% ; 70,7% ; 29,3%
7. Зміїв	40 км., 17,6 т.ч.	65% ; 44% ; 56%
8. Куп'янськ	120 км., 93,2 т.ч.	38,5% ; 70% ; 30%
9. Красноград	100 км., 23,2 т.ч.	72% ; 61% ; 39%
10. Первомайський	85 км.; 19,7 т.ч.	83% ; 97% ; 3%
11. Чугуїв	35 км.; 36,4 т.ч.	87,5% ; 65,5% ; 34,5%
12. Люботин	в зоні 36 т.ч	33% ; 34%; 66%
13. Мерефа	в зоні 25,9т.ч.	10% ; 45% ; 55%
14. Південний	в зоні 8,6 т.ч.	60% ; 80% ; 20%

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Таблиця 2

Характер джерельного водоспоживання Харківського регіону

Назва джерела	Місцева локація джерела	Дебіт Джерела л/с
Шатилівське	м. Харків	40
Протопівське	с. Протопоївка Балаклійський р-н	22–27
Миронівське	с. Першотравневе Золочівський р-н	5
Суворівське	с. Мохнач Зміївський р-н	5
Буркуча	с. Смирнівка Лозівський р-н	5
Караван	с. Старий Салтів Вовчанський р-н	4
Гримуче	с. Геївка Зміївський р-н	4
Березівське	с. Березівське Дергачівський р-н	4,23
Різні назви	с. Лозовенька Балаклійський р-н	Понад 15
Різні назви	с. Великі Проходи Дергачівський р-н	Понад 15
Різні назви	Інші села Лозівського району	Понад 15

Джерело: сформовано автором на основі [6]

залишається вкрай незадовільним. Виправлення такого стану, як показує сучасний досвід, не під силу місцевим громадам і ПВКГ, але сформований потужний регіональний водо кластер разом з залученими і зацікавленими приватними підприємствами (у т.ч. місцевими) та іншими учасниками водо кластеру, в змозі розробляти, інвестувати і впроваджувати бізнес проекти регіонального масштабу.

Що стосується створення підприємства життєзабезпечення регіону то соціально-орієнтований водо кластер може забезпечити позитивну динаміку розвитку централізованих послуг з життєзабезпечення міст і населених пунктів, та задати сучасний і перспективний імпульс до соціально-економічного розвитку регіону в цілому.

Достатня наявність ресурсу підземних вод і джерельної води що виходить на поверхню може використовуватися для розливу бутильованої артезіанської води, у т.ч. мінеральної і виготовлення пакетованої води, акумульованої безпосередньо біля джерел, натуральної або з її доочищенням на обладнанні локальної очистки, (свого роду fast food). Такі комерційні послуги під силу малим або укрупненим приватним підприємствам при участі і під контролем водо кластеру.

При зручній фасовці, доступній ціні і організації доставки ці послуги значно покращали б умови з охоплення і якості регіонального водопостачання в період очікування впровадження заходів з розвитку ЦВП. Ще в 2003 р. проектами розвитку було передбачено будівництво заводу питної води на р. Сіверський Донець, заводу артезіанської води, водонапірних башт, малої ГЕС на Печенізькому гідровузлі. Характеризуючи ПЖМ з точки зору підприємницького розвитку і враховуючи їхню націленість на ринкові налаштування через диверсифікацію послуг, і організаційно-економічне формування бізнес партнерства, можна звести призначення ПЖМ до наступного: з одного боку, до ролі модератора нових

ринкових позицій та відповідного підприємницького розвитку самого підприємства і утворення сумісних суспільно приватних форм [7; 8] або залучення приватних підприємств на умовах інших форм взаємодії; з другого боку до ролі базового підприємства, свого роду змістовного ядра у формуванні регіонального водо кластеру [9; 10].

Напрямки діяльності такого соціально орієнтованого кластеру виходять із змісту стратегії розвитку ПЖМ, яка базується на широкій диверсифікації його послуг та охоплює і саме місто і досить значну частину прилеглої території Харківської області.

Щодо охоплення населених пунктів регіону розвитком систем їхнього водопостачання, то тут можливо запропонувати два типи проектів, у т.ч.: проекти системного мережевого охоплення населених пунктів через їхнє під'єднання до загальної системи водогонів та проекти сфокусованого розвитку місцевих водоканалів за участі регіонального водо кластеру. Сукупність головних напрямів діяльності регіонального водо кластеру «Харківвода» наведена на рис. 1.

Сфери і види діяльності регіонального водо кластеру «Харківвода», які з'являються в наслідок диверсифікації послуг підприємства життєзабезпечення міст і можуть бути запропоновані для освоєння підприємствам і організаціям його майбутнім засновникам і учасникам.

Узагальнену версію переліку «портфелю» послуг наведено на рис. 2. Цей перелік може бути значно поширений і доповнений за рахунок виробничого, інженерно-технічного і комерційного потенціалів підприємств які виступають у ролі засновників або учасників водо кластеру «Харківвода», і визначають його соціально-економічний характер і інноваційний розвиток.

Що стосується фокусування діяльності водо кластеру «Харківвода» на питаннях розвитку саме регіонального водопостачання — водовідведення,

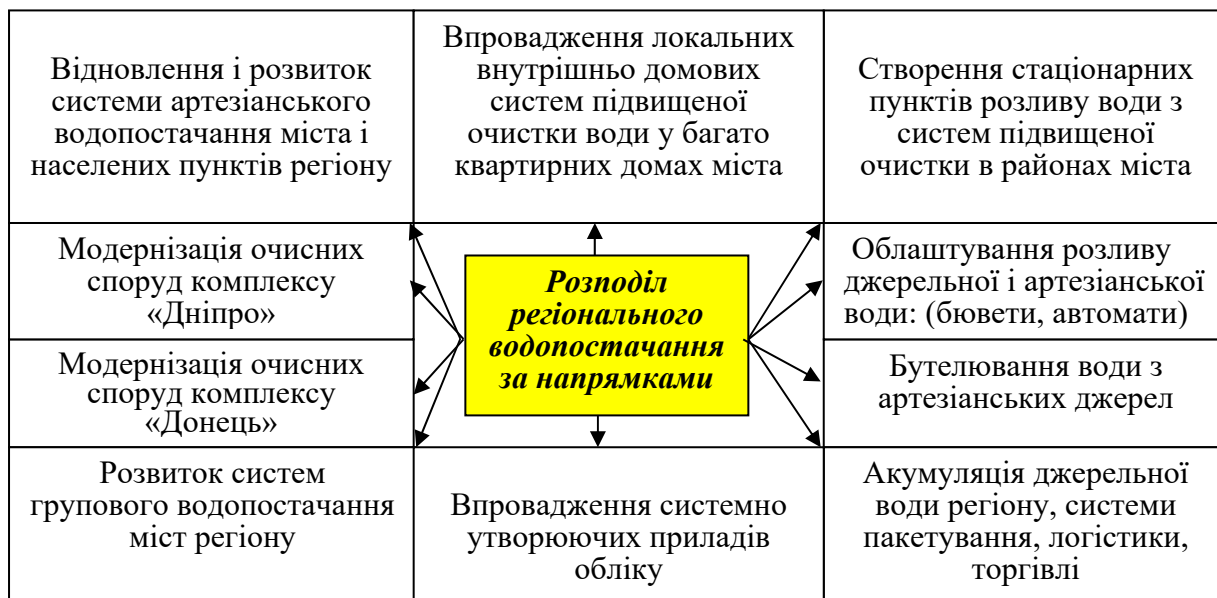

Рис. 1. Напрями розвитку системи комплексного водопостачання регіонального соціально-економічного водо кластеру «Харківвода»
Джерело: власна розробка

Рис. 2. Можливі сфери і види діяльності водо кластеру «Харківвода», що утворені через диверсифікацію послуг ПЖМ
Джерело: власна розробка

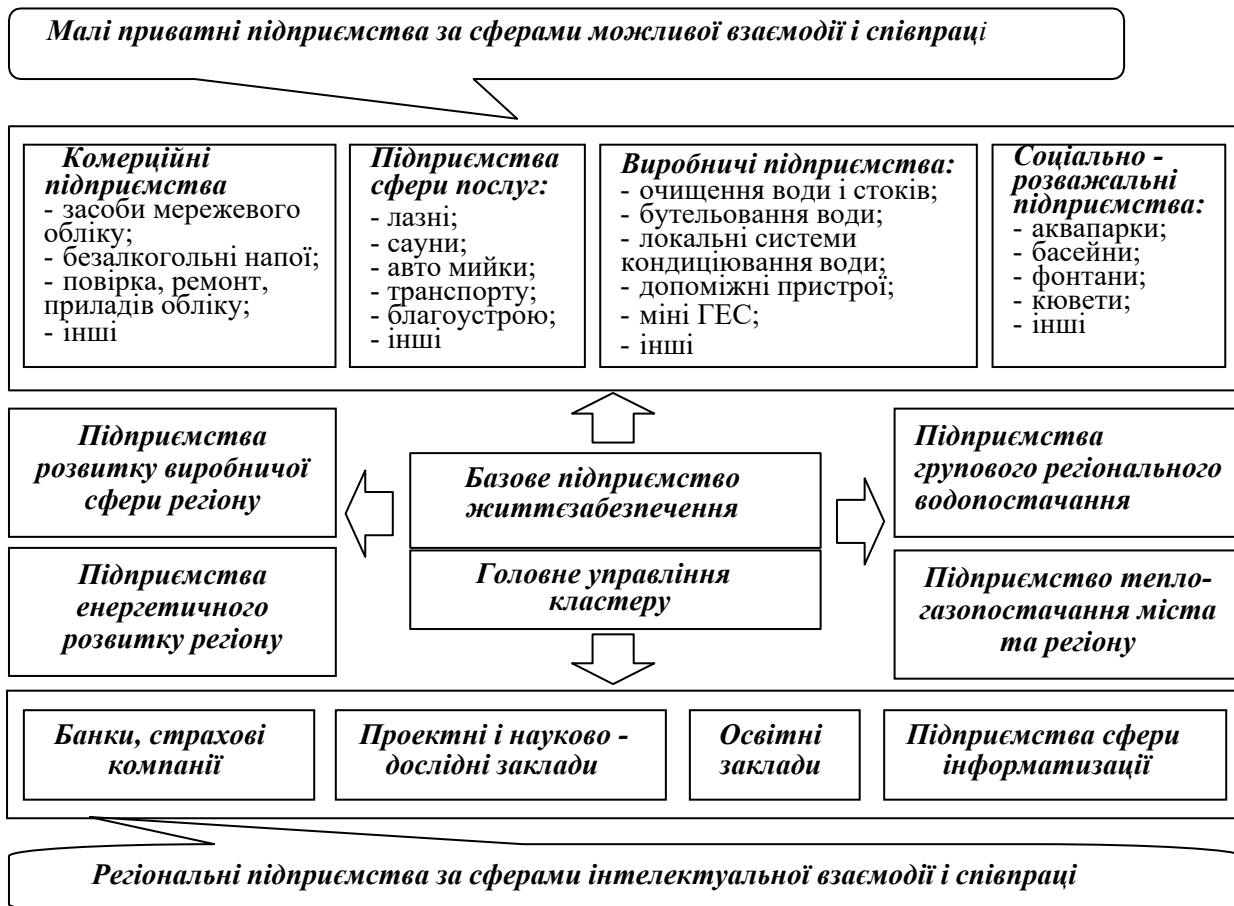

Рис. 3. Загальна схема водо кластеру «життєзабезпечення регіону»
Джерело: власна розробка

удосконалення контролю за станом водо джерел і проблемах водоспоживання, то напрями діяльності відповідні до розвитку системи водопостачання наведено на рис. 3.

Характер діяльності учасників водо кластеру, у відповідності з їхніми спроможностями та інтересами може бути доволі широким. Спеціалізацію підприємств учасників і можливий характер профілю їхньої діяльності в проекті регіонального соціально-економічного водо кластеру «Харківвода» наведено в табл. 3.

Якщо підійти до розподілу диверсифікованих послуг ПЖМ між засновниками водо кластеру або між іншими новоутвореними підприємствами учасниками проекту з огляду на форму їхньої власності, то версію такого розподілу наведено в табл. 4. Звісно запропонований розподіл видів діяльності серед учасників водо кластеру носить приблизний орієнтований характер. На практиці приватні окремі і укрупнені підприємства розглянуть оновлені проекти з позицій техніко-економічних обґрунтувань.

Масштабні з точки зору виробничо-технологічного наповнення проекти призначені для їхнього суспільного виконання будуть фінансуватись і впроваджуватись за рахунок мобілізації ресурсного потенціалу всіх учасників харківського регіональ-

ного водо кластеру. Який буде поповнюватись через розвиток підприємництва діяльності, з огляду на проведену диверсифікацію послуг та розширення комерційної сфери діяльності у т.ч.: виробництва похідної від водопостачання продукції, надання побутових і суспільно-культурних послуг в місті і регіоні. Успішному розвитку комерційної компоненти діяльності сприятиме оптимізація тарифів на послуги водопостачання для учасників водо кластеру.

Розподіл завдань між учасниками кластеру носить мультиваріантний організаційно-управлінський характер. Наприклад більшість диверсифікованих послуг КП «Харківводоканал» могла би здійснюватись не тільки відокремленими приватними підприємствами, утвореними через аутсорсинг [12–13], але й малими приватними підприємствами на основі довгострокових договірних форм з підприємством життєзабезпечення міст, або створювати разом з ним підприємства змішаної суспільно-приватної форми власності. Причому само підприємство життєзабезпечення буде являтися кластеро-утворюючим ядром, а загальне управління і політика розвитку буде визначатись головним управлінням регіонального водо кластеру. Цю схему наведено на рис. 3.

Таблиця 3

**Спеціалізація підприємств учасників і характер задач в проекті регіонального
соціально-економічного водо кластеру «Харківвода»**

Підприємства та організації за спеціалізацією	Характер задач що вирішує в підприємство в кластері
Виробничі	Очищення, транспортування, розподіл питної води, відведення і очищення стоків, утилізації осаду
Проектні	Проекти капітальних ремонтів, модернізації виробництва інноваційного розвитку систем регіонального, у т. ч. групового водопостачання
Навчальні (освітні)	Підвищення освітнього рівня персоналу (середньо - технічного, вищого, курсів підвищення отриманої кваліфікації, вищої академічної кваліфікації)
Комерційні	Поширення видів послуг і продукції на існуючих і нових ринках збуту на основі диверсифікованих послуг ПЖМ
Інформаційні	Проекти і програми з ре інформатизації, адаптації транзакційних задач к сучасним версіям АСУТП, СДУ,АСОЕУ. Розвиток задач бізнес інтелекту (BI)
Інформаційно-аналітичні, консалтингові	Методики з розвитку Інформаційно-аналітичного забезпечення управління діяльністю і розвитком регіонального підприємства життєзабезпечення

Джерело: власна розробка

Таблиця 4

**Орієнтовний розподіл диверсифікованих послуг ПЖМ між учасниками
водо кластеру за формою їхньої власності**

Форма власності	Склад диверсифікованих послуг ПЖМ
приватна	лазні, сауни, пральні, авто мийки, пакетування джерельної води
змішана власність	повідка і ремонт приладів обліку; бутелювання води (напоїв); бювети, аквапарки, басейни, фонтани
відкриті акціонерні товариства	районні системи водопроводу і каналізації; система групового водопостачання; очисні споруди; локальні системи доочистки
закриті акціонерні товариства	випуск інноваційних системних приладів обліку, міні ГЕС,
муніципальна власність	розподільчі мережі і споруди міста

Джерело: власна розробка

Головне управління регіонального водо кластеру формує і координує діяльність всіх учасників водо кластеру до складу якого необхідно включити енергетичні компанії регіону, проектні, наукові, освітні заклади, підприємства з ІТ сфери, А також новоутворені підприємства з групового і місцевого водопостачання окремих населених пунктів регіону і приватні підприємства та об'єднання зайняті в сфері побутових і комерційних послуг регіону (які включені до бізнес портфелю ПЖР).

Серед головних результатів, на досягнення яких могло би бути цілеспрямовано створення і діяльність регіонального водо кластеру «Вода Харківщини», слід виділити наступні:

- інноваційні перетворення системи міського водопостачання та водовідведення та доведення її до сучасного рівня за показниками економічної ефективності, вимогами до обсягів і якості продукту життєзабезпечення і комфортності споживчих послуг;
- суттєвий за характером і масштабний за охопленням прогрес у розвитку послуг водопостачання і водовідведення у населених пунктах регіону за рахунок: укрупнення і відповідного оснащення

спеціалізованих підприємств; поєднання ресурсів інтелектуального, інженерно-технічного, виробничого і комерційного потенціалу підприємств учасників кластеру і його концентрації на задачах регіонального рівня; використання всіх можливих форм управління і власності новоутворених підприємств для інноваційного розвитку та інвестування послуг за напрямками діяльності регіонального водо кластеру;

- ефективна централізована організація заходів і засобів з використання і відновлення стратегічно важливих водних ресурсів всього регіону; щільного контролю за доцільним і раціональним водоспоживанням.

В ході розбудови водо кластеру, вирішуються питання розвитку політичної, економічної і соціальної активності регіону. Відбувається формування економічних відносин нової якості, відповідальності та взаємодії при вирішенні задач суспільного характеру спрямованих на розвиток використання ресурсного потенціалу регіону і споживчої культури. Виникають нові пропозиції соціальних і комерційних продуктів і послуг на цьому тлі розвивається

підприємництво, малий і середній бізнес. Формуються об'єднання виконавців навколо технологічно містких і складних інженерних задач водопостачання і водовідведення, проектування будівництва і модернізації відповідних споруд, мереж, обладнання.

Впровадження акціонерної форми господарювання при збереженні громадського контролю, яка приймається при створенні водо кластеру, сама по собі гарантує високу зацікавленість в реалізації інвестиційних проектів, але у керівництва кластеру зберігаються права і можливості звертатись і укладати договори на управління з підприємствами які мають певні професійні переваги, необхідні для вирішення спеціальних інженерно-технологічних задач регіонального водопостачання. Втім обирати будь яку форму договірних взаємин з підприємствами будь якої форми власності є ще однією перевагою кластера, як акціонерного товариства.

Висновки. Слід ще раз наголосити, що життєздатність підприємств міст районного масштабу, малих міст і населених пунктів регіону пов'язано з дотриманням наступних пропозицій і вимог:

- удосконаленням системи галузевого управління діяльністю ПЖМ;
- організаційно-управлінського і організаційно-економічного укрупнення підприємств водопостачання і водовідведення населених пунктів і міст регіонів;
- диверсифікації послуг ПЖМ, розвитку підприємництва, інвестиційної привабливості, залучення до реалізації оновлених бізнес проектів ПЖМ підприємств приватної сфери регіону;
- оптимізації використання потенціалу водозабезпечення регіону через розбудову систем групового водопостачання, розвиток систем артезіанського і місцевого джерельного водопостачання населених пунктів регіону;
- створенні великих корпоративних угруповань підприємств водопостачання і водовідведення, комерційно зацікавлених партнерів, підприємств різної галузевої спрямованості за формою соціально-орієнтованих регіональних водо кластерів навколо найбільш розвиненого ПЖМ (обласного центру) регіону, як корпоративного ядра.

Література

1. Мокієнко А. В. Сучасний стан водозабезпечення сільського населення України. *Водопостачання і водовідведення*. 2021. № 2. С. 26–33.
2. Національна доповідь про якість питної водт та стан питного водопостачання в Україні у 2019 році. Київ, 2020. 353 с. URL: https://mtu.gov.ua/files/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C_2019.pdf (дата звернення: 15.09.2024).
3. Новіцький Д. Ю. Ми знаємо як, рухатись вперед. *Водопостачання і водовідведення грудень*. 2021. С. 4–5.
4. Шкінь О. М. Звіт Асоціації за 2021 р. *Водопостачання і водовідведення*. 2021. С. 6–9.
5. Прибилова В. М. Підземні водні ресурси харківської області та стратегія їх використання для водопостачання населення. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія»*. 2015. 42(1157). Р. 37–44. doi: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2015-42-07>.
6. Яковлев В. В. Джерельні води харківської області як джерело питного водопостачання. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія»*. 2015. 40(1098). С. 63–72.
7. Струкова В. Д. Механізми державно-приватного партнерства у сфері водопостачання та водовідведення в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 3. С. 189–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2015_3_22 (дата звернення: 15.09.2024).
8. Гедз М. Й. Державно-приватне партнерство як механізм активної модернізації них процесів в Україні. *Ефективна економіка*. 2011. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_10_51 (дата звернення: 15.09.2024).
9. Тищенко О. М. Кластери як вектор розвитку економіки: організація, сутність, концепції. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2010. № 21. С. 74–81.
10. Савченко В. Ф., Шестаковська Т. Л. Особливості формування соціально-орієнтованих кластерів в Україні. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 1 (5). С. 46–54.
11. Петросов В. А. Управління регіональними системами. Харків-Основа. 1999. 320 с.
12. Димченко О. В., Смачило В. В., Рудаченко О. О., Хайло Я. М. Проблеми та перспективи повоєнного розвитку підприємств сфери життєзабезпечення міст з урахуванням підприємницької складової. *Бізнес Інформ*. 2023. № 1. С. 108–115. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-1-108-115>.
13. Димченко О. В., Смачило В. В., Рудаченко О. О., Прасол В. М. Управління стратегічним розвитком підприємств життєзабезпечення міст. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. № 3. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-3-8690>.

References

1. Mokiienko A. V. (2021). The Current State of Water Supply for Rural Population in Ukraine. *Water Supply and Sewerage*. No. 2. pp. 26–33.
2. National Report on Drinking Water Quality and the State of Drinking Water Supply in Ukraine in 2019. (2020). 353 pp. URL: <http://www.minregion.gov.ua/>.
3. Novitsky D. Yu. (2021). We Know How to Move Forward. *Water Supply and Sewerage* December. pp. 4–5.
4. Shkin O. M. Association Report for 2021. (2021). *Water Supply and Sewerage*. pp. 6–9.
5. Pribilova V. M. (2015). Underground Water Resources of Kharkiv Region and Their Utilization Strategy for Public Water Supply. *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series “Geology. Geography. Ecology”*. 42(1157). pp. 37–44. doi: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2015-42-07>.
6. Yakovlev V. V. (2021). Spring Water of Kharkiv Region as a Source of Drinking Water Supply. *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series “Geology. Geography. Ecology”*. 40(1098), pp. 63–72.
7. Strukova V. D. (2015). Mechanisms of Public-Private Partnership in the Field of Water Supply and Sewerage in Ukraine. *Public Administration and Local Self-Government*. Issue 3. pp. 189–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2015_3_22.
8. Geds M. Y. (2011). Public-Private Partnership as a Mechanism for Active Modernization Processes in Ukraine. *Effective Economy*. No. 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_10_51.
9. Tishchenko O. M. (2010). Clusters as a Vector for Economic Development: Organization, Essence, Concepts. *Theoretical and Applied Issues of Economics*. No. 21. pp. 74–81.
10. Savchenko V. F., Shestakovska T. L. (2016). Features of Forming Socially-Oriented Clusters in Ukraine. *Scientific Herald of Polissia*. No. 1(5), pp. 46–54.
11. Petrosov V. A. (1999). Management of Regional Systems. Kharkiv-Osnova. 320 p.
12. Dymchenko O. V., Smachylo V. V., Rudachenko O. O., Khaylo Ya. M. (2023). Problems and Prospects of Post-War Development of Urban Utility Enterprises Considering the Entrepreneurial Component. *Business Inform*. No. 1. pp. 108–115. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-1-108-115>
13. Dymchenko O. V., Smachylo V. V., Rudachenko O. O., Prasol V. M. (2023). Management of Strategic Development of Urban Utility Enterprises. *International Scientific Journal “Internauka”. Series: “Economic Sciences”*. No. 3. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-3-8690>.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2024